

LAMMO

2016

Inhoud

/1\ Inleiding	4
/2\ Nieuwe LAMO: met externe procedure	
1. Afstotingsdatabase	11
2. Beschermwaardigheidstoets	12
3. Beschermwaardigheidscriteria	12
4. Toetsingscommissie	13
/3\ De LAMO 2016 stap voor stap	
1. Voorbereiding	15
2. Melding op Afstotingsdatabase	19
3. Reacties op Afstotingsdatabase	19
4. Toetsing beschermwaardigheid	20
5. Uitvoering afstoting	20
Bijlagen	
1. Ethische Code voor musea (2006): afstoten van collecties	23
2. Argumenten voor en tegen afstoten	24
3. Vaststelling eigendom	26
4. Het museum als houder: bewaarneming of bruikleen	27
5. Voorbeelden gunningscriteria bij herplaatsing in een ander museum	29
6. Herbestemming buiten museumsector	29
7. Relevante documenten	32
8. Stroomschema Afstotingsdatabase	34
9. Stroomschema toetsingsprocedure	35

Inleiding

De museumbranche is collectief verantwoordelijk voor een zorgvuldige omgang met het erfgoed dat zij voor en namens de samenleving beheert. Musea die zijn opgenomen in het Museumregister dienen zich te houden aan gedragsregels en voorschriften die zijn vastgelegd in de Ethische Code voor Musea, ingesteld in 1991. Verschillende handleidingen geven museum-directies en -medewerkers houvast bij het professioneel beheren van de hun toevertrouwde collecties. Een daarvan is de LAMO, de Leidraad Afstoten Museale Objecten.

Het afstoten van collectieonderdelen wordt beschouwd als een onderdeel van professioneel collectiebeheer. Afstoten is noodzakelijk om overvolle depots op te schonen, om het museum te ontlasten van objecten die niet (meer) in de collectie passen, of om objecten een betere bestemming te geven in een ander museum of elders. Samen met museale verwervingen maakt het deel uit van het collectiebeleid van een museum.

Afstoten wordt in deze context gebruikt als neutrale, overkoepelende term voor verschillende betekenissen: van overdracht binnen de museumbranche tot verkoop buiten het publieke domein. Andere termen zijn herbestemming, herplaatsing of vervreemding, maar die zijn specifiek in hun betekenis of hebben alleen betrekking op een deel van het proces.

Rondom afstoten bestonden – en bestaan deels nog steeds – misverstanden en verschillende interpretaties. Werd voorheen nimmer over afstoting gesproken, in de praktijk gebeurde het wel, waarbij de normen sterk uiteen konden lopen. Aan de andere kant groeiden sommige collecties tot onbeheersbare proporties.¹ Om

deze situatie in goede banen te leiden, is in 1990 onder minister van WVC Hedy d'Ancona het Deltaplan voor Cultuurbehoud in het leven geroepen.

Tijdens het congres 'Grenzen aan de Groei' over selectieprocessen rond museale collecties (1999) presenteerde het toenmalige Instituut Collectie Nederland (ICN) de LAMO aan de

De LAMO dient drie hoofddoelen:

- ♦ Bescherming van het erfgoed van nationaal belang, zodat het behouden blijft voor de Nederlandse samenleving.
- ♦ Ondersteuning van het collectiemanagement van musea, als instrument ter bevordering van collectiemobiliteit en als bescherming tegen omissies en vergissingen in dat proces.
- ♦ Bevordering van het maatschappelijk vertrouwen in de museumbranche, als hoeder van het nationale erfgoed.

¹ A. Kok, P. Timmer, T. Gubbels (red.), Niets gaat verloren. Twintig jaar selectie en afstoting uit Nederlandse museale collecties, Amsterdam 2007.

Nederlandse museumwereld, en droeg die over aan de Museumvereniging. Het is een instrument voor zelfregulering en een praktisch verlengstuk van de afstotingsparagraaf in de Ethische Code. Het geeft aan met welke aspecten een museum rekening dient te houden bij het opstellen van een afstotingsplan, en hoe dat vervolgens moet worden uitgevoerd.

De eerste versie van de LAMO verscheen in een context waarin afstoting van grote collectieonderdelen van geringe erfgoedwaarde (ook wel aangeduid met ‘bulkcollecties’) centraal stond. De leidraad werd ontwikkeld als hulpmiddel voor musea om die afstotingsprocedure formeel, juridisch, maar ook moreel goed te laten verlopen.

Na een aantal jaar praktijkervaring met de LAMO en in het licht van enkele gerucht-makende afstotingszaken, was er behoefte aan een nadere toelichting bij de procedure en minder strikte eisen voor bulkafstotingen. Het ICN besloot de LAMO te herzien, in samenspraak met vertegenwoordigers van de museumbranche. Wat daarbij ook aan de orde kwam waren de voorwaarden waaronder museum-

“De branche zou tijdig, en niet achteraf, geïnformeerd moeten worden over alle museale afstotingsvoornemens.”

stukken verkocht konden worden – van hoge tot lage erfgoedwaarde, onderling of buiten de museumbranche. De tweede uitgave van de LAMO verscheen in 2006.

De LAMO 2016 – relatie Erfgoedwet

De afgelopen jaren is er (wederom) veel commotie geweest rondom een aantal afstotingszaken waarbij de LAMO-regels, en dus de Ethische Code, zijn overtreden. Deze incidenten hadden te maken met verkoop van hoogwaardige museumobjecten, waarbij de opbrengst bestemd was voor de eigen exploitatie. De vraag vanuit de museumbranche was of de LAMO moest worden aangescherpt. In 2012 is daarom op verzoek van de Museumvereniging een rapport met aanbevelingen opgesteld door een commissie onder voorzitterschap van de oud-politicus Frans Leijnse.²

De commissie Leijnse constateerde dat de LAMO in beginsel voldoet maar dat de branche tijdig, en niet achteraf, geïnformeerd zou moeten worden over alle museale afstotingsvoornemens. Zo krijgt zij de gelegenheid betrokken te zijn bij de afwegingen, waardoor zij medeverantwoordelijk kan zijn voor de bestemming van het erfgoed. De commissie adviseerde om hiervoor een transparante aanmeldingsprocedure en een onafhankelijke toetsingsprocedure te ontwikkelen om uniek en onvervangbaar erfgoed te kunnen behouden voor het publieke domein in Nederland.

In 2013 is een tweede commissie ingesteld onder voorzitterschap van Steph Scholten (directeur UvA Erfgoed) om een advies op te stellen voor de praktische invulling van de nieuwe aanmeldings- en toetsingsprocedure.³ Belangrijke uitgangspunten voor de commissie

² In de commissie Leijnse hadden de volgende museumdirecteuren zitting: Heleen Buijs, Frans Ellenbroek, Marjan Ruiten, Steph Scholten en Benno Tempel.

³ In de commissie Scholten hadden voorts zitting: Heleen Buijs, Christi Klinkert, Arjen Kok en Mariska de Wit.

Scholten waren de zelfstandigheid van de musea zo min mogelijk aan te tasten, musea zelf verantwoordelijkheid te geven voor de juiste naleving van de procedure en de administratieve last zoveel mogelijk te beperken. Dit alles met behoud van de nodige zorgvuldigheid en transparantie in de procedure.

Om die reden wordt er onderscheid gemaakt tussen een vereenvoudigde LAMO-procedure voor de 'lichte gevallen' (de meeste afstotingen) en een uitgebreidere procedure met beschermwaardigheidsstoets voor de 'zware gevallen', afhankelijk van de kwaliteit en kwantiteit van de af te stoten objecten. Voorwaarde is dat alle afstotingsvoornemens worden aangemeld op de hiervoor bestemde Afstotingsdatabase. Het advies van de commissie Scholten is op de Algemene Ledenvergadering van 18 november 2013 door de leden aanvaard.

De nieuwe LAMO is op dit advies gebaseerd. Voorts zijn de door het museumveld gesignaleerde onduidelijkheden uit de vorige versie aangepast en is de tekst geredigeerd en ingekort, waarbij informatie uit de LAMO 2006 is verwerkt in bijlagen.

Vanaf 2016 is de Erfgoedwet van kracht. Deze wet heeft onder meer betrekking op de bescherming van het erfgoed van nationaal belang, en geldt voor erfgoedcollecties (in beheer bij musea maar ook andere publiekrechtelijke instellingen) onder verantwoordelijkheid van het Rijk, provincies en gemeenten. Die overheden zijn krachtens de Erfgoedwet verplicht hun afstotingsvoornemens publiekelijk bekend te maken. Gaat het om vervreemding buiten het publieke domein en erfgoed van mogelijk nationaal belang, dan dient het voor-nemen beoordeeld te worden door een adviescommissie.

Afstoten

De LAMO kent twee vormen van afstoten:

- ♦ Herplaatsen binnen het domein van geregistreerde musea, waardoor objecten van belangrijke erfgoedwaarde beschermd zijn tegen ongewenste vormen van afstoting.
- ♦ Herbestemmen buiten het domein van de geregistreerde musea, meestal aangeduid met 'het publieke domein', wat in wezen een ruimer begrip is.

Belanghebbende

Persoon, instelling, rechtspersoon, groep of gemeenschap die een bijzondere waarde hecht aan een object of (deel)collectie, er een actuele band mee heeft of er een bepaald belang bij heeft.

Herbestemmen

Het schenken, veilen, verkopen van objecten buiten het museale domein. De uiterste vorm van herbestemmen is vernietiging.

Herplaatsen

Het schenken, ruilen of verkopen van objecten aan een ander geregistreerd museum.

Museum

In deze tekst wordt om de leesbaarheid vaak het woord 'museum' gebruikt zonder toevoegingen. Daarmee wordt een geregistreerd museum bedoeld, dat is opgenomen in het Museumregister. Hetzelfde geldt voor 'de museale sector' of 'het museale domein': in deze tekst staat dat voor de geregistreerde musea.

Object

Waar in de tekst de term 'object' staat, kan eventueel ook worden gelezen objecten en/of (deel)collecties.

Foto: Maarten van Haaff (2013)

“Afstoten heeft altijd als doel de kwaliteit en samenstelling van de collectie te verbeteren en/of objecten een plaats te geven waar ze beter functioneren.”

Dit heeft veel weg van de nieuwe LAMO-procedure en dient ook een zelfde doel, namelijk het behoud van belangrijk erfgoed in openbaar Nederlands bezit. Om verwarring en dubbele procedures te voorkomen is daarom aansluiting gezocht tussen de LAMO en de Erfgoedwet. De Museumvereniging heeft in overleg met de stuurgroep Erfgoedwet⁴ de nieuwe aanmeldings- en toetsingsprocedure van de LAMO zó opgesteld dat die voldoet aan de Erfgoedwet en – voor zover de LAMO verder gaat dan de Erfgoedwet – er niet mee in strijd is. Hierdoor is het mogelijk dat zowel musea als overheden gebruik maken van één meldpunt, de Afstotingsdatabase, en van één adviescommissie, de Toetsingscommissie Beschermwaardigheid.

En zo is geschied. De nieuwe LAMO en de Erfgoedwet treden in 2016 in werking.

Siebe Weide
Directeur Museumvereniging

“Zo kan de branche medeverantwoordelijk zijn voor de bestemming van het erfgoed.”

⁴ Namens het ministerie van OCW en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

/2\

Nieuwe LAMO: met externe procedure

Was de LAMO tot nu toe een leidraad voor *intern* gebruik, de nieuwe LAMO is uitgebreid met een openbaar toegankelijke, *externe* procedure, waarbij collega-instellingen én derden (belanghebbende buitenstaanders en experts uit het veld) actief kunnen reageren. De voorbereidingen en de uitvoering van de daadwerkelijke afstoting blijven – net als in de vorige LAMO-versies – interne procedures.

In de vernieuwde LAMO zijn twee elementen toegevoegd:

- De melding van afstotingsvoornemens op een openbare website: de Afstotingsdatabase.
- Waar nodig: een toetsing op beschermwaardigheid van het object voor het openbaar Nederlands erfgoedbezit door een onafhankelijke en deskundige Toetsingscommissie.

1. Afstotingsdatabase

Met het aannemen van het advies van de commissie Scholten hebben de geregistreerde musea ervoor gekozen om met het in werking treden van de nieuwe LAMO al hun afstotingsvoornemens openbaar te maken op de Afstotingsdatabase. Dat is de opvolger van de Herplaatsingsdatabase die de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) beheerde en die vrijwillig was. De nieuwe Afstotingsdatabase wordt beheerd door de Museumvereniging.

Via de website www.afstotingsdatabase.nl kan een museum met een eigen inlogcode het Meldingsformulier uploaden met de gegevens over de objecten die het kwijt wil. Het museum is zelf verantwoordelijk voor de aanlevering van de correcte en complete gegevens en het volgen van de juiste procedure. Overheden (het Rijk, provincies en gemeenten) die eigenaar zijn van roerend erfgoed en door de Erfgoedwet verplicht zijn hun afstotingsvoornemens openbaar bekend te maken,

kunnen eveneens gebruik maken van de externe aanmeldings- en toetsingsprocedure van de LAMO. Meestal wordt dit erfgoed beheerd door musea. Die zijn al verplicht afstotingsvoornemens te melden, dat hoeft niet dubbel. Maar ook andere instellingen dan musea beheren erfgoed van de overheid. In die gevallen ligt de taak om het afstotingsvoornemen publiekelijk bekend te maken bij de betreffende overheid. De Afstotingsdatabase is erop ingesteld om ook die meldingen op te kunnen nemen.

De website is openbaar, dus iedereen kan zien welke objecten voor afstoting in aanmerking komen. De melding blijft twee maanden op de website staan. In die periode kunnen geïnteresseerde musea contact opnemen met een aanbieder museum. Mochten zij geïnteresseerd zijn in een object uit een niet-museale collectie, dan kunnen zij dit melden bij de desbetreffende overheid. Tijdens, of na afloop van die twee maanden, wijst het museum het aangeboden object toe aan het museum dat (het best) voldoet aan zijn gunningscriteria. Die zijn in het Meldingsformulier aangegeven. Als zich geen ander museum heeft aangemeld voor overname, dan is het museum vrij om het aanbod te herbestemmen buiten de sector.

Na twee maanden wordt de melding van de Afstotingsdatabase verwijderd. Hierover ontvangt u bericht.

2. Beschermwaardigheidstoets

Anders gaat het met objecten waarvoor een ander museum geen belangstelling heeft getoond maar die het museum heeft aangemerkt in de waarderingscategorie 'hoog' of 'mogelijk beschermwaardig'. Ook collega-musea kunnen met hun account een 'mogelijk beschermwaardig'-signalering plaatsen en hun opvatting motiveren. Belanghebbenden en experts uit het veld kunnen eveneens een melding 'mogelijk beschermwaardig' plaatsen na eerst een inlogcode te hebben aangevraagd via de website. Deze meldingen zijn alleen zichtbaar en toegankelijk voor de content manager van de Afstotingsdatabase. De signalering wordt doorgegeven aan het betreffende museum.

Wil het museum de afstoting toch doorzetten, dan moet de beschermwaardigheid worden getoetst. De Toetsingscommissie Beschermwaardigheid zal het geval beoordelen aan de hand van de beschermwaardigheidscriteria. De commissie baseert zich daarbij op de door het museum zelf aangeleverde documentatie, haar eigen expertise en alle andere bronnen die nodig zijn om een oordeel te vellen (inclusief eventueel overleg met het museum). De stichting Museumregister Nederland houdt toezicht op dit toetsingsproces. Zij voert het secretariaat van de Toetsingscommissie en begeleidt haar bij de uitvoering, ziet toe op de naleving en kan in het uiterste geval sancties opleggen.

Musea en belanghebbenden/experts uit het veld hebben op de Afstotingsdatabase ook zicht op afstotingsvoornemens van overheden en kunnen melding maken van mogelijke beschermwaardigheid. In voorkomende gevallen kan de Toetsingscommissie ook die beschermwaardigheid beoordelen.

3. Beschermwaardigheidscriteria

De beschermwaardigheidstoets wordt uitgevoerd om vast te stellen of een object behouden dient te worden in een openbare collectie in Nederland. Dat gebeurt op basis van een aantal criteria met betrekking tot het nationale belang, uniciteit, historische en/of artistieke waarde, ensemblewaarde, maatschappelijke en/of museale waarde. De Toetsingscommissie beoordeelt of roerende zaken die van bijzondere cultuurhistorische of wetenschappelijke betekenis zijn behouden moeten worden voor het Nederlands cultuurbezit.

De criteria zijn:

- Onvervangbaar*: er zijn geen gelijke of gelijksoortige voorwerpen in goede staat in het Nederlandse publieke domein aanwezig.
- Onmisbaar*: het heeft minimaal een van de volgende functies:
 - Een symboolfunctie, waaronder wordt verstaan de functie van een roerende zaak als duidelijke herinnering aan personen of gebeurtenissen, die voor het begrip en appreciatie van de Nederlandse (cultuur) geschiedenis van overtuigend belang zijn.
 - Een schakelfunctie, waaronder wordt verstaan de functie van een roerende zaak als wezenlijk element in een ontwikkeling, die voor de wetenschapsbeoefening, met inbegrip van de beoefening der cultuurgeschiedenis, in Nederland van overtuigend belang is.
 - Een ijkfunctie, waaronder wordt verstaan de functie van een roerende zaak als wezenlijke bijdrage in het onderzoek of de kennis van andere belangrijke voorwerpen van kunst, geschiedenis of wetenschap.

Het algemene referentiekader is het nationaal belang, maar het is ook mogelijk dat juist het regionale of lokale belang zwaar weegt, of de betekenis van het object voor een bepaalde groepering. De Toetsingscommissie zal bij haar advies mede gebruik maken van de waarderingsmethodiek *Op de museale weegschaal* van de RCE (2013).

4. Toetsingscommissie

De Toetsingscommissie Beschermwaardigheid heeft twee vaste leden: een voorzitter (jurist) die onafhankelijk is (d.w.z. zonder belangen in de Nederlandse museumsector) en een tweede lid met bestuurlijke ervaring en kennis van de museumsector. De commissie wordt ondersteund door een secretaris vanuit het Museumregister. Per uitspraak zal de commissie worden uitgebreid met drie experts op het gebied van de casus. Zij zijn afkomstig uit de museumbranche maar zijn onafhankelijk wat betreft het betrokken museum. Ook kan een expert buiten de museumsector in de commissie zitting nemen. Eén van de drie experts kan worden aangewezen door het betrokken museum.

Het bestuur van het Museumregister stelt de vaste commissieleden aan, op voordracht van de directie van de Museumvereniging. Wat betreft de rouleringstermijn geldt de Code Cultural Governance; wat betreft de experts zal per casus een beroep worden gedaan op een regelmatig wisselende pool van specialisten uit de museumbranche.

Uitslag

Als de Toetsingscommissie het object als niet-beschermwaardig beoordeelt, dan is het museum vrij om het te herbestemmen buiten de museumsector op de manier zoals in het Meldingsformulier is aangegeven en conform de LAMO. De commissie kan suggesties doen over specifieke aspecten van de voorgenomen afstoting (bijvoorbeeld: betrek het land van herkomst bij de herbestemming of kies een buitenlandse collectie waarin het object het best past).

Acht de commissie het object wél beschermwaardig, dan dient het voor het openbare cultuurbezit in Nederland te worden behouden. Het museum kan het werk niet buiten het Nederlandse publieke domein afstoten.

Het bestuur van het Museumregister neemt het advies van de Toetsingscommissie over, mits het advies naar het oordeel van het bestuur

zorgvuldig tot stand is gekomen. Op basis van dit advies neemt het bestuur het besluit tot het aanwijzen van het object als beschermwaardig, of tot het geven van specifieke aanwijzingen. Het betrokken museum ontvangt gemotiveerd bericht over de uitkomst.

Als de toetsing een geval betreft dat door een overheid is ingediend op de Afstotingsdatabase, dan dient deze overheid de uitslag te melden (met een afschrift van het advies) bij de minister van OCW, dertien weken voordat wordt overgegaan tot de afstoting.

Heroverweging

Het museum kan binnen een maand na de uitslag éénmaal bezwaar aantekenen bij het bestuur van het Museumregister. Er worden dan twee extra experts toegevoegd aan de Toetsingscommissie. Het museum mag één van die deskundigen voordragen. Deze uitgebreide commissie beoordeelt het afstotingsvoornemen en het advies opnieuw en adviseert het bestuur van het Museumregister over het al dan niet herzien van het besluit. Het bestuur neemt vervolgens het finale besluit over de beschermwaardigheid van de objecten en doet daarvan schriftelijk mededeling aan het betrokken museum.

Veranderde omstandigheden

Een museum kan een 'beschermwaardig' aangemerkt object alleen opnieuw voor afstoting voordragen als er sprake is van wezenlijk nieuwe omstandigheden (zoals nieuwe historische en/of wetenschappelijke inzichten of nieuwe informatie over het object). Een dergelijk voornemen wordt altijd voorgelegd aan de Toetsingscommissie en ondergaat dezelfde beoordelings- en besluitvormingsprocedure.

Sancties

Als een museum zich niet houdt aan de LAMO voldoet het niet langer aan de eisen van het Museumregister. Afhankelijk van de ernst van de overtreding kan het Museumregister één van de volgende maatregelen nemen: een waarschuwing, een opschorting van de registratie, of een verwijdering uit het Museumregister.

/3\

De LAMO 2016 stap voor stap

Voordat u een voorgenomen afstoting kunt aanmelden op de Afstotingsdatabase, moet aan de volgende voorwaarden zijn voldaan en dienen de volgende stappen te zijn gezet.

1. Voorbereiding

Museumnorm

Als geregistreerd museum voldoet u aan de Museumnorm van het Museumregister. Daaruit volgt dat u:

- ♦ Zich houdt aan de Ethische Code voor Musea (zie bijlage 1).
- ♦ Een actueel collectieplan heeft, goedgekeurd door het bevoegd gezag, dus uw Raad van Bestuur, Raad van Toezicht, of het bevoegd gezag van gemeente, provincie of Rijk. Alleen op basis van het collectieplan kan worden afgestoten. Dat betekent dat er een collectieprofiel is dat de basis vormt voor uw collectiebeleid en afstotingsplan. Wij verwijzen hiervoor naar de *Handleiding voor het schrijven van een collectieplan*.
- ♦ Uw collectieregistratie en -documentatie op orde heeft, in elk geval wat betreft de objecten die u van plan bent af te stoten. Voor de hiervoor te volgen procedures verwijzen wij naar *Spectrum*, sectie 8 – registratie en documentatie. Ook de *Museumnorm*, Collectie norm 10 en 11, verwijst hiernaar.

Naast de fysieke en administratieve gegevens van het object heeft u ook de volgende elementen nodig om uw voornemen tot afstoten te kunnen onderbouwen en verantwoorden in het Meldingsformulier.

Motivering selectie

De motivering en criteria voor de selectie van voorwerpen die u gaat plaatsen op de Afstotingsdatabase zijn gebaseerd op inhoudelijke gronden en komen voort uit het afstotingsplan uit uw collectieplan.⁵ Afstoten heeft altijd als doel de kwaliteit en samenstelling van de collectie te verbeteren en/of objecten een plaats te geven waar ze beter functioneren.

Let u bij de voorbereiding goed op:

- ♦ **Waardering:** met de methodiek *Op de museale weegschaal* kunt u beargumenteerde aangeven wat de waarde of betekenis is van objecten. Binnen uw collectie en uw museum zal die voor de geselecteerde objecten laag zijn, maar kan in het algemeen, binnen bepaalde referentiekaders of voor belanghebbenden juist hoog zijn. Dan is er sprake van mogelijke beschermwaardigheid.
- ♦ ‘Mogelijk beschermwaardig’: zie Beschermwaardigheidscriteria, p. 12.
- ♦ **Motivatie afstoting:** zie bijlage 2, Argumenten voor en tegen afstoten.

Herkomst

Hier gaat het om de vraag of de voorgenomen afstoting rechtmatig dan wel moreel verantwoord is. Ten eerste moet duidelijk zijn wie de eigenaar is van het object. Daarnaast is het van belang dat er rekening is gehouden met de belangen van eventuele relevante derden zoals oud-eigenaren, schenkers, levende kunstenaars, subsidiegevers of anderen.

Vaststelling eigendom

Museum is eigenaar

Als het museum eigenaar is van de objecten, dan is het in beginsel bevoegd om de objecten af te stoten. Er kunnen echter beperkingen

⁵ Anders ligt het in het geval van een opheffing van een museum. Maar ook als een museum gedwongen is tot afstoting dient het de LAMO-procedure te volgen.

VNG-richtlijn afstoting cultuurbezit

Tot de belangrijkste eigenaren van museumcollecties behoren de gemeenten. Als eigenaar zijn zij niet gehouden aan de LAMO, maar hebben wel te maken met gemeentelijke bepalingen en voorwaarden. Bovendien zijn zij gebonden aan de Erfgoedwet. De Vereniging van Nederlandse Gemeenten heeft een richtlijn voor afstoting van cultuurbezit door gemeenten. Hierin zitten veel overeenkomsten met de LAMO, maar op twee punten wijkt de richtlijn af van de voorkeuren van de LAMO: verkoop van erfgoed en besteding van opbrengsten.

Verkoop wordt afgeraden als erfgoed binnen gemeentegrenzen blijft, maar als het wordt afgestoten naar een andere gemeente, dan beveelt de richtlijn aan om wel te verkopen, 'omdat het cultuurbezit bij de oorspronkelijke verkrijging uit ùw algemene gemeentelijke middelen is betaald.'

De opbrengst van de afstoting vloeit vervolgens terug naar de algemene gemeentelijke middelen. Hoe die te besteden is aan de betreffende gemeente. De richtlijn geeft ter overweging om het geld in eerste instantie aan te wenden 'voor het betrokken museum als geheel'. Dat is ruimer dan wat de LAMO voorschrijft, namelijk aan het 'duurzame behoud en de ontwikkeling van de collectie van het museum'. Niettemin zou een wethouder daarvoor kunnen kiezen; het valt binnen de omschrijving van de VNG-richtlijn. Het moet niet, maar het mag wel.

Als subsidieverstrekker kan de gemeente bovendien voorwaarden stellen aan het al dan niet afstoten van museale objecten, en een vergoeding eisen als het gesubsidieerde museum een object vervreemdt.⁶

⁶ Zie Algemene wet bestuursrecht, afd. 4.2.4 Verplichtingen van de subsidieontvanger (art. 4.37 - 4.41).

gelden ten aanzien van bijvoorbeeld schenkingen, erfstellingen, legaten, gesubsidieerde aankopen of restauraties. In bijlage 3 vindt u aanbevelingen over hoe in zulke gevallen te handelen.

Museum is geen eigenaar: handelingsmandaat

Als niet het museum, maar bijvoorbeeld de gemeente, een vereniging of stichting, of een particuliere persoon eigenaar is van het object dat u wilt afstoten, dan moet u daarvoor een handelingsmandaat hebben (= overdracht van bestuurlijke bevoegdheden). U heeft de formele toestemming van de eigenaar nodig om te kunnen afstoten. Als hierover geen afspraken zijn vastgelegd, leg die dan alsnog separaat vast. Formeel behoudt de eigenaar altijd de eindverantwoordelijkheid voor het volgen van de juiste procedure. Het museum moet daarom zorgen voor duidelijkheid omtrent de speelruimte die het heeft.

Zowel museum als eigenaar kan het initiatief nemen tot het voornemen tot afstoting. Maar het museum beschikt bij uitstek over de inhoudelijke kennis en deskundigheid met betrekking tot de collectie als geheel. Het museum hoort de selectie te maken van objecten die voor afstoting in aanmerking komen.

Museum is houder: bewaarneming, bruikleen

In het geval van een bewaarneming of een bruikleen is het museum houder van het object. Wil het museum zo'n object afstoten, dan is daarvoor toestemming nodig van de eigenaar. Soms is de bruikleengever niet bekend. Om wat voor gevallen het gaat vindt u in bijlage 4.

Eigenaar onbekend

Als de eigenaar onbekend is kan een museum als houder niet overgaan tot afstoten. Wat u in zo'n geval kunt doen is zeer afhankelijk van de specifieke situatie en voert hier te ver. Het is raadzaam dan juridisch advies in te winnen of een museumconsulent te raadplegen.

Eigenaar onbekend, bulkafstoting

Juist bij bulkafstoting kan het voorkomen dat de eigendomssituatie onduidelijk is of de eigenaar onbekend. Het opsporen van de (mogelijke) eigenaar (dus als het gaat om een bruikleen of een bewaarneming) is voor musea een grote belasting die niet in verhouding staat tot de waarde van dit soort objecten. Het werkt afstoting van bulkcollecties tegen, terwijl die vaak juist gewenst is. Op verzoek van het Landelijk Contact Museumconsulenten heeft de Ethische Codecommissie zich over dit vraagstuk gebogen en heeft hierover geadviseerd op 4 december 2013. Onder bepaalde voorwaarden is bulkafstoting bij onbekend eigenaarschap toch toegestaan.

De voornaamste voorwaarden zijn, in kort bestek:

- Het museum dient minimaal één (vrijwel) identiek exemplaar te behouden.
- Het museum moet al het redelijkerwijs mogelijke hebben gedaan om herkomst en eigendomsstatus vast te stellen.
- De afstotingsoperatie en de voorwerpen dienen zo goed mogelijk te worden gedocumenteerd, binnen het daarvoor redelijke budget en tijdsbeslag.
- Bij de uiteindelijke afstoting moet de LAMO worden gevolgd.

Het museum zou voorts een afweging moeten maken tussen het voordeel van de kosten- en ruimtebesparing van de bulkafstoting en de hoogte van de kosten van een mogelijke schadeloosstelling voor het geval een eigenaar zich alsnog meldt.

De volledige tekst van het advies is te vinden op de website van de Museumvereniging.

Foto: Maarten van Haaff (2013)

“Alleen op basis van het collectieplan kan worden afgestoten.”

Gunningscriteria bij herplaatsing

Het museum kan zelf bepalen welke criteria of voorwaarden het hanteert om een object te gunnen aan een ander museum in Nederland. Voorbeelden vindt u in bijlage 5.

Enkele opmerkingen hierbij zijn:

- ♦ *Handlingfee*
Overdracht om niet is nastrevenswaardig, maar niet altijd realistisch. Een gunningscriterium zou kunnen zijn de bereidheid tot het betalen van een handlingfee. Een te hoge handlingfee (bijvoorbeeld bij veel objecten) kan echter een herplaatsing in de weg staan. Hier moet iedereen dus prudent en flexibel mee omgaan.
- ♦ *Herplaatsing en verkoop*
Verkoop tussen musea onderling is niet wenselijk. Wilt u het object toch verkopen aan een collega-museum, dan kunt u dit motiveren in het Meldingsformulier. Tussen rijksge subsidieerde musea is verkoop uitgesloten.
- ♦ *Voorkeur voor bestemming buiten Nederland*
Als u meent dat het object het beste functioneert in bijvoorbeeld een buitenlands museum, of wellicht de oorspronkelijke herkomstgemeenschap, dan kunt u dat motiveren in het Meldingsformulier.

Niet herplaatst: voorgenomen wijze van afstoten

Op het Meldingsformulier geeft u tenslotte aan op welke wijze u het object wenst te herbestemmen als er geen museale belangstelling voor is en er geen signalering 'mogelijk beschermwaardig' is gegeven: schenking, ruil of verkoop. In bepaalde gevallen (zie bijlage 6) zult u kiezen voor vernietiging.

Organisatie

De inrichting van een grote afstotingsprocedure, zowel de voorbereidingen van de aanmelding als de uitvoering van de afstotingsprocedure, verdient een projectmatige aanpak. Een communicatieplan (intern en extern) is eveneens aan te raden. Media, stakeholders en de eigen achterban attendeert u op de Afstotingsdatabase.

U kunt naast de LAMO gebruik maken van het internationaal erkende collectiemanagementsysteem *Spectrum*, procedure 20 Afstoting. Het geeft een gedetailleerd overzicht van de stappen die u dient te nemen voorafgaand aan en volgend op de in 2 en 3 beschreven Meldings- en toetsingsprocedure. Voor de aanpak van bulkafstoting verwijzen wij naar *Bulkafstoting in musea* (2014).

2. Melding op Afstotingsdatabase

Meld het voornemen tot afstoting van een object door het invullen van het Meldingsformulier via www.afstotingsdatabase.nl

Het gaat om de volgende informatie:

- ♦ Beschrijving, visuele documentatie en administratieve gegevens van het af te stoten object. De voorgenomen afstoting moet op objectniveau gedocumenteerd worden. Voor objecten met een lage erfgoedwaarde (bulk) mag het museum volstaan met een groepsgewijze omschrijving.
- ♦ Link naar collectieplan/collectieprofiel. Toelichting op voornemen van afstoting met verwijzing naar de bepalingen in het collectieplan die de beslissing tot afstoting onderbouwen.
- ♦ Waardering van de af te stoten objecten volgens de methodiek *Op de museale weegschaal*, met onderbouwing. Geef eventueel een signalement 'mogelijk beschermwaardig'.
- ♦ Motivatie op eigendomsvaststelling, toelichting op de herkomst. Toon aan of maak aannemelijk dat het museum gerechtigd is de objecten af te stoten en hoe de belangen van eventuele relevante derden als oud-eigenaren, schenkers, levende kunstenaars, subsidiegevers of anderen zijn gewogen.
- ♦ Gunningscriteria bij herplaatsing. Voorgenomen wijze van afstoting buiten de museumsector.

3. Reacties op Afstotingsdatabase

Uw afstotingsvoornemen blijft gedurende twee maanden op de Afstotingsdatabase staan, waarna uw aanmelding wordt verwijderd. Hierover ontvangt u bericht.

Er zijn zes mogelijkheden:

- U had al een kandidaat-museum voor herplaatsing dat aan uw gunningscriteria voldoet. De herplaatsingsprocedure heeft u al in gang gezet (zie 5). Uw aanmelding op de Afstotingsdatabase is ter informatie.
- Er heeft zich tijdens die twee maanden een museum gemeld dat voldoet aan uw gunningscriteria. De herplaatsingsprocedure heeft u al in gang gezet (zie 5).
- Er hebben zich verschillende musea gemeld met belangstelling voor herplaatsing. Na twee maanden gaat u verder met het museum dat het meest aan uw gunningscriteria voldoet (zie 5).
- Er heeft zich geen museum gemeld. U bent vrij om het object af te stoten buiten de museale sector (zie 5).
- Er heeft zich geen museum gemeld (dat voldoende aan uw gunningscriteria tegemoet komt) maar het object is aangemerkt als 'mogelijk beschermwaardig' door uzelf of anderen. U besluit het object niet af te stoten.
- Als de vorige mogelijkheid maar u wilt de afstoting toch doorzetten. De Toetsingscommissie zal in dat geval oordelen over de beschermwaardigheid.

4. Toetsing beschermwaardigheid

Het Museumregister laat u weten dat uw voorgenomen afstoting zal worden beoordeeld door de Toetsingscommissie Beschermwaardigheid. U kunt uw standpunt aan de commissie toelichten. Zij zal haar advies in principe binnen acht weken doorgeven aan het bestuur van het Museumregister dat daarover formeel een besluit neemt. U krijgt schriftelijk uitslag van dit besluit, met motivatie. U wordt geacht zich aan dit besluit te houden.

Er zijn twee mogelijkheden:

- De commissie meent dat het object niet beschermwaardig is. U bent vrij om het object te herbestemmen buiten de museumsector op de wijze zoals in het Meldingsformulier aangegeven, conform de LAMO.
- De commissie acht het object inderdaad beschermwaardig. Het object kan niet worden afgestoten buiten de Nederlandse museumsector.

Mogelijkheid bezwaar

Als u meent te kunnen aantonen dat het advies van de Toetsingscommissie onjuist is, dan kunt u binnen een maand éénmaal hiertegen bezwaar aantekenen bij het Museumregister. De Toetsingscommissie zal dan weer bijeenkomen. Eén of twee van de drie experts mogen worden vervangen. Eén van de experts mag u aanwijzen. U krijgt wederom gelegenheid uw standpunt toe te lichten. De commissie zal haar heroverwogen oordeel weer melden aan het bestuur van het Museumregister, die daarover het finale besluit neemt. U wordt geacht zich aan dit finale besluit te houden.

5. Uitvoering afstoting

Herplaatsing bij ander museum

Schenking

Overweeg om schenkingsvoorwaarden op te stellen, bijvoorbeeld dat de geschonken objecten binnen de museale sector dienen te blijven, en niet mogen worden verhandeld. Het andere museum verbieden de schenking later weer af te stoten, is echter niet geoorloofd.

Ruil

Op ruil zijn bepalingen betreffende koop van toepassing; elke partij wordt beschouwd als verkoper voor de prestatie die zij verschuldigd is, en als koper voor de prestatie die haar toekomt. Laat van tevoren de financiële waarde van de objecten taxeren door een onafhankelijke deskundige.

Overdracht tegen financiële vergoeding

Zie opmerkingen bij gunningscriteria bij § 1. Voorbereiding.

Bulkafstoting uit collectie Nationaal Militair Museum Soesterberg, kijkdagen voor musea in Mobilisatiecomplex Defensie te Lopik, september 2014.

Herbestemming buiten museale sector

Ook hier zijn de mogelijkheden schenking of ruil, voorts verkoop (onderhands of openbaar) en tenslotte: vernietiging. In bijlage 6 vindt u aanbevelingen hoe die verschillende gevallen aan te pakken, en met welke regelingen, wetten, bepalingen of risico's rekening te houden.

Bestemming opbrengsten

Opbrengsten uit verkoop besteedt u uitsluitend aan het duurzame behoud en de ontwikkeling van de collectie van het museum. De verantwoording van de besteding neemt u op in het jaarverslag. Maak zo nodig over de besteding van eventuele opbrengsten in een vroeg stadium afspraken met de eigenaar.

Administratieve afhandeling

De administratieve afhandeling zal per geval en per museum verschillen. Denk in ieder geval aan de volgende handelingen:

- ♦ Handel de overdracht van het object administratief af met het ondertekenen van een overdrachtsverklaring, het overdragen van de objectdocumentatie, het organiseren van het transport en eventueel het incasseren van een handlingfee of opbrengst uit verkoop.
- ♦ Markeer het object zodat duidelijk is dat het uit uw collectie is afgevoerd, voer het object af uit uw collectieregistratie maar bewaar gegevens over herkomst, restauraties e.d. om eventuele onduidelijkheden in de toekomst te voorkomen. Noteer de nieuwe eigenaar en eventuele schenkingsvoorwaarden.
- ♦ Leg in uw jaarverslag verantwoording af over de afstoting en vermeld welke bestemming aan eventuele opbrengsten is gegeven.

Bijlagen

Bijlage 1

Uit de Ethische Code voor Musea

Afstoten van collecties⁷

2.12 Wettelijke of andere volmachten tot afstoting

Voorzover afstoting door het museum is geoorloofd of objecten verworven zijn onder voorwaarde van mogelijke afstoting, moeten de daarbij geldende wettelijke en andere eisen en procedures in acht worden genomen. De verplichtingen en beperkingen die zijn opgesteld bij het verwerven van een object moeten worden opgevolgd, tenzij kan worden aangetoond dat opvolging ervan onmogelijk of uitzonderlijk nadelig is voor de instelling en ontheffing ervan volgens een rechtmatige procedure kan worden verkregen.

2.13 Afstoting uit museumcollecties

Het besluit tot afstoting van een object wordt alleen genomen na afweging van de volledige betekenis van het object, de aard ervan (al dan niet vervangbaar), juridische positie en mogelijk verlies van publiek vertrouwen dat hieruit zou kunnen voortvloeien.

2.14 Verantwoordelijkheid voor afstoting

Het bestuur beslist na overleg met de directeur van het museum en de conservator van de betrokken collectie over een mogelijke afstoting. Voor nog werkende collecties kunnen bijzondere regels worden gesteld.

2.15 Wijze van afstoting van objecten uit de collecties

Ieder museum dient een beleid vast te stellen dat de gevolmachtigde methodes omschrijft om een object permanent uit de collectie te verwijderen via schenking, overdracht, ruil,

verkoop, repatriëring of vernietiging en waardoor de nieuwe eigenaar het volle eigendomsrecht verwerft. Alle beslissingen inzake afstoting worden gedocumenteerd, waarbij de objecten en de afstotingsprocedure worden beschreven. In beginsel wordt een af te stoten object eerst aan een ander museum aangeboden.

2.16 Opbrengsten uit afstoting

Museale collecties dienen een publiek belang en mogen niet worden ingezet voor het maken van winst. Geld of vergoeding, ontvangen vanwege de afstoting van objecten uit een museale collectie wordt alleen gebruikt ten gunste van die collectie, in beginsel voor het verwerven van nieuwe objecten.

2.17 Aanschaf van afgestoten objecten

Museummedewerkers, het bestuur, hun familie of naaste verwanten wordt niet toegestaan objecten aan te schaffen die komen uit een collectie, vallende onder hun verantwoordelijkheid.

⁷ Voor musea in Nederland gelden de regelgeving en procedures die geformuleerd zijn in de Leidraad voor het Afstoten van Museale Objecten (LAMO).

Bijlage 2

Argumenten voor en tegen afstoten

Zonder een uitspraak te doen over de validiteit, volgt hierna een lijst van veel gehoorde argumenten vóór en tegen afstoting.

Vóór afstoting:

- ♦ *Kwaliteitsverbetering collectie*
Het afstoten van objecten leidt tot een kwaliteitsverbetering van de collectie en een scherper collectieprofiel.
Het objecten kan vervangen worden door een kwalitatief beter of vergelijkbaar exemplaar.
- ♦ *Geen museale kwaliteit*
Het object heeft onvoldoende inhoudelijke of esthetische kwaliteit in vergelijking met andere vergelijkbare objecten of is onvoldoende representatief.
- ♦ *Wijziging collectiebeleid*
Het object past door aanscherping of wijziging van het collectiebeleid niet meer in de collectie.
- ♦ *Gebruik*
Het object wordt niet (meer) gebruikt.
- ♦ *Geïsoleerd*
Het object neemt een geïsoleerde positie in binnen de collectie en heeft geen inhoudelijke relatie met de rest van de collectie.
- ♦ *Gebrek aan belangstelling*
De publieke en wetenschappelijke belangstelling voor, of de emotionele binding met het object ontbreekt.
- ♦ *Vermindering beheerslasten*
Door afstoting van objecten nemen de beheerslasten van de collectie af. Vooral met betrekking tot grote volumineuze objecten wordt dit argument nog weleens gebruikt.
- ♦ *Dubbel*
De collectie bevat objecten die (exact) hetzelfde zijn.
- ♦ *Oververtegenwoordigd*
In de collectie is het oeuvre van een kunstenaar oververtegenwoordigd waardoor de collectie niet in balans is.

- ♦ *Kapot*
Het object is onherstelbaar beschadigd.
- ♦ *Gezondheids-/omgevingsrisico*
Het object vormt een bedreiging voor de gezondheid en veiligheid van museum-personeel of bezoekers (bijvoorbeeld radio-actief materiaal) of heeft een negatief effect op het behoud van andere collectie-onderdelen.
- ♦ *Collectiemobiliteit en zichtbaarheid*
Het object past beter in andere collecties of is in een openbare instelling beter op zijn plaats.
- ♦ *Land van herkomst/oorspronkelijke context*
Het object hoort thuis in het land van herkomst (geldt bijvoorbeeld voor koloniaal erfgoed of oorlogsbuit). Door afstoting kunnen verspreid geraakte onderdelen herenigd worden of kunnen werken in hun oorspronkelijke context geplaatst worden.
- ♦ *Bewerking voltooid*
De bewerking (analyse, documentatie, publicatie) van objecten – die in grote hoeveelheden in de collectie aanwezig zijn – is voltooid waardoor ze kunnen worden afgestoten (bijvoorbeeld expeditiemateriaal, monstermateriaal).
- ♦ *Substitutie*
De informatie op of van het object kan volledig gesubstitueerd worden (bijvoorbeeld kranten op microfilm).
- ♦ *Kennis onvolledig*
De kennis over het object is onvolledig of ontbreekt geheel en kan niet meer – of alleen met heel veel inspanningen – aangevuld worden.
- ♦ *Vervangbaar*
Het object is zo nodig gemakkelijk te vervangen op basis van documentaire gegevens (conceptuele kunst).

Tegen afstoting:

- ♦ *Samenhang*
Een collectie is meer dan de som der delen. Zij is een samenhangend geheel met een eigen historie die gerespecteerd moet worden.
- ♦ *Collectiehistorie*
De wijze waarop een collectie tot stand gekomen is, weerspiegelt de opvattingen van generaties vóór ons. Ook ten aanzien van verzamelen en bewaren. De collectiehistorie moet gerespecteerd worden.
- ♦ *Reputatie*
Afstoting tast het beeld en de reputatie van het museum als collectiebeherende instelling aan, doet afbreuk aan het vertrouwen dat men heeft in het museum en kan tot gevolg hebben dat potentiële schenkers in de toekomst minder genegen zijn objecten af te staan.
- ♦ *Vraagtekens*
Van het object zijn (te) veel gegevens (nog) onbekend en dus kan geen gefundeerde beslissing over afstoten worden genomen.
- ♦ *Geheugenverlies*
Musea hebben de verantwoordelijkheid voor ons collectieve geheugen. Afstoting leidt tot geheugenverlies.
- ♦ *Archieffunctie*
Collecties hebben een archieffunctie. De toetssteen voor de waarde van objecten is niet uitsluitend de actuele 'gebruikswaarde'.
- ♦ *Tijdgebonden*
Beslissingen over afstoting zijn te veel afhankelijk van de waan van de dag, heersende opvattingen of de stand van wetenschap en techniek. Het depotstuk van vandaag is wellicht het topstuk van morgen (voorzichtigheidsprincipe).
- ♦ *Publiek bezit*
Museale objecten zijn publiek bezit die veelal met gemeenschapsgeld verworven zijn. Het nemen van beslissingen over het afstoten stijgt uit boven het mandaat van een individueel museum.
- ♦ *Marktbederf*
Het afstoten van grote aantallen objecten kan de marktwaarde van vergelijkbare objecten verlagen. Omgekeerd kan afstoting een vraag doen ontstaan, terwijl het in het belang van het museum en de maatschappij is om de markt zo beperkt en oninteressant mogelijk te houden (geldt bijvoorbeeld bij beschermde diersoorten).
- ♦ *Goed voor netwerk*
Het object verleent de instelling toegang tot het circuit van belangrijke bruikleennemers en contacten. Het object draagt bij aan de status van de instelling als belangrijke bruikleengever.
- ♦ *Intrinsieke waarde*
De intrinsieke waarde van het object is hoog.
- ♦ *Verificatie*
Onderzoeksresultaten moeten blijvend getoetst kunnen worden aan het object.
- ♦ *Internationale voorbeeldfunctie*
Nederlandse musea moeten internationaal een voorbeeldfunctie vervullen en dus terughoudend zijn met het afstoten van museale objecten.

Bijlage 3

Vaststelling eigendom

Eigendom

Bij afstoten is de eigendomsvraag van groot belang. Zorg dat duidelijk is hoe het object in de collectie is gekomen en wie de juridische eigenaar is.

Een museum is alleen bevoegd een object in eigendom over te dragen als het de eigenaar is van het object of toestemming van de eigenaar heeft om dat te doen.

Hoe ingewikkeld de museumstructuur ook is, er zijn slechts twee uitgangspunten:

- Het museum is eigenaar van het object.
- Het museum is geen eigenaar, maar houder van het object. Het begrip 'houder' wil zeggen dat het museum het object voor een ander dan zichzelf houdt en optreedt als beheerder.

Ad 1.

Als het museum eigenaar is van het object, dan is het in beginsel bevoegd om het object af te stoten. Er kunnen echter beperkingen gelden ten aanzien van schenkingen en/of gesubsidiëerde aankopen, dan wel restauraties. Deze beperkingen worden hierna behandeld.

Schenking

Schenking is een overeenkomst om niet die ertoe strekt dat de ene partij (schenker) ten koste van het eigen vermogen de andere partij (begiftigde) verrijkt. Een object dat is geschonken, kan door de ontvanger worden afgestoten tenzij voorwaarden aan de schenking zijn verbonden. Ook kunnen overwegingen van morele aard aanleiding zijn om voorzichtig om te gaan met afstoting van schenkingen.

Schenking is geen eenzijdige rechtshandeling (zoals dat bij een legaat het geval is) maar een wederkerige overeenkomst die tot stand komt door aanbod en aanvaarding, inclusief de daaraan verbonden voorwaarden.

Wanneer sprake is van een schenking zonder

voorwaarden, dan is er niets aan de hand en kan het object worden afgestoten. Overweeg echter om de schenker of diens erfgenamen van het voornemen om het object af te stoten op de hoogte te stellen. Mochten de schenker of de erven bezwaren hebben tegen het afstoten, dan kan het museum besluiten om het object terug te geven. Het museum kan ook tot een andere overeenkomst met de schenker of de erven besluiten.

De voorwaarde die wordt verbonden aan een schenking vormt een contractuele verbintenis voor de begiftigde. Handelt de begiftigde in strijd met de voorwaarde die is verbonden aan de schenking dan pleegt de begiftigde wanprestatie. In dat geval kan de schenker naar de rechter stappen en de begiftigde aanklagen. De rechter kan bij niet-naleving van de voorwaarden de overeenkomst vernietigen. De schenking wordt dan weer eigendom van de schenker. De rechter beslist wie de proceskosten moet betalen.

De begiftigde kan aan de rechter vragen om een wijziging van de voorwaarden, een zogenaamde vervallenverklaring.

Erfstellingen en legaten

Ga na of er beperkende voorwaarden verbonden zijn aan het geselecteerde object die ooit door een legaat of erfstelling zijn verkregen.

Er is een onderscheid tussen erfstellingen en legaten. Bij een erfstelling laat een erflater in zijn testament aan één of meer personen zijn gehele nalatenschap of een deel daarvan na, inclusief alle rechten en verplichtingen. Een legaat is een uiterste wilsbeschikking waarin de erflater een vorderingsrecht toekent aan één of meer personen onder exacte omschrijving van het goed dat wordt vermaakt.

Erfstellingen en legaten zijn 'makingen'. Een making verschilt juridisch van een schenking omdat er bij makingen geen sprake is van een overeenkomst. Dat wil zeggen dat een legaat of erfstelling zonder uitdrukkelijke aanvaarding verkregen kan worden. Net als bij schenking kan aan een legaat of erfstelling ook een voor-

waarde of een last worden verbonden. Soms kan zo'n last of voorwaarde bezwaarlijk zijn voor het museum. In dat geval kan overwogen worden om bij de rechter een verzoek om een wijziging of een vervallenverklaring van de voorwaarden of last die zijn verbonden aan het legaat of de erfstelling in te dienen.

Neem bij afstoting van een legaat of erfstelling altijd contact op met de erven van de legataris.

Zie Burgerlijk Wetboek boek 4 art. 42- 54 en art. 115-134.

Subsidies

Ga na of het geselecteerde object met subsidie is verworven of gerestaureerd. Ga na of er aan de subsidie voorwaarden verbonden zijn.

Subsidiënten kunnen bij het verlenen van subsidies voorwaarden stellen die bijvoorbeeld inhouden dat het museum om toestemming moet vragen om het object uit de collectie af te stoten. Laat het museum dit na, dan kan de subsidiënt de reeds uitbetaalde subsidies terugvorderen. Is er toestemming verleend door de subsidiënt om één of meerdere objecten af te stoten, dan kan de subsidiënt een vergoeding eisen omdat de opbrengsten van het afstoten een eigen vermogen opleveren.

Zie Algemene wet bestuursrecht hoofdstuk 4 titel 4.2 en Wet op het specifiek cultuurbeleid.

Bijlage 4

Het museum als houder: bewaarneming of bruikleen

Een museum kan zich als houder niet eenzijdig eigenaar maken van een object dat het houdt voor een ander, ook al weet het museum niet wie de eigenaar is. Een houder kan ook nooit door louter tijdsverloop eigenaar worden van een object. Zie Burgerlijk Wetboek boek 3 art. 107-125.

Bewaarneming

Ga na of sprake is van een bewaarneming. Een bewaarneming is een overeenkomst op grond waarvan een object door een bewaargever aan een bewaarnemer (het museum) in bewaring wordt gegeven.

De hoofdverplichting bij bewaarneming is het bewaren en teruggeven van een object. Daarbij komt natuurlijk de zorg als een goed bewaarder van het object.

Van een bewaarneming is sprake in de volgende gevallen:

- Een object dat door de maker ter beoordeling is aangeboden met de bedoeling te komen tot verkoop. Tot een verkoop komt het echter niet en het object is in het depot blijven staan.
- Een object dat in de oorlogssituaties onder onduidelijke omstandigheden is afgegeven.
- Een object dat voor derden in het museumdepot is geplaatst in het kader van tijdelijke huisvesting en nooit is opgehaald.
- Een object dat ter restauratie of beoordeling is binnengekomen en nooit is opgehaald.
- Een object dat per abuis tussen bruiklenen is terecht gekomen die aan het museum zijn geretourneerd.

Omdat een overeenkomst tot bewaarneming al tot stand komt bij wilsovereenstemming, komt het in de praktijk vaak voor dat de overeenkomst niet schriftelijk is vastgelegd. Wel is het mogelijk dat het bewaarloon op schrift gezet is. Professionele bewaarnemers, de bewaarnemers die in de uitoefening van beroep of bedrijf een overeenkomst zijn aangegaan, hebben namelijk recht op bewaarloon.

Zie Burgerlijk Wetboek boek 7 art. 600-605.

Het museum doet er goed aan om in eerste instantie alles te doen dat redelijkerwijs mogelijk is om de herkomst van het object alsnog vast te stellen. Indien dit niet lukt, kan het object in beginsel niet worden afgestoten.

Bruikleen

Retourneer bruiklenen aan de bruikleengever of diens erfgenamen of rechtsopvolgers.

Strikt genomen valt een bruikleen buiten deze leidraad. Er verandert immers niets in de eigendomssituatie wanneer de bruikleen wordt geretourneerd. Het object is eigendom van de bruikleengever en dat blijft zo als het object weer aan de bruikleengever wordt teruggegeven. Toch is er goede reden om in deze leidraad aandacht te besteden aan langdurige bruiklenen.

Op de eerste plaats wordt in de museale praktijk een langdurig bruikleen vaak als deel van de collectie gezien. Langdurige bruiklenen staan normaal gesproken ook ingeschreven in het collectieregistratiesysteem. Wanneer een langdurig bruikleen beëindigd wordt, verandert de eigendomssituatie niet, maar het object wordt wel uit de collectieregistratie van de bruikleennemer verwijderd. Daarom lijkt langdurige bruikleen op afstoten ook al is het dat niet. Bovendien kan het voorkomen dat een bruikleen niet zomaar ongedaan gemaakt kan worden. Daarom wordt er in deze leidraad aandacht aan besteed.

In het geval van een bruikleen kunnen zich twee problemen voordoen:

- De bruikleengever is niet meer te achterhalen.
- De bruikleengever weigert de objecten terug te nemen.

Ad 1.

Wanneer de bruikleengever niet meer te achterhalen is, kan de bruikleennemer niet overgaan tot afstoten van het object. De bruikleengever blijft namelijk eigenaar van de bruikleen, de bruikleennemer is slechts houder en kan zichzelf daarom niet te goeder trouw eigenaar maken. Een eenzijdige opzegging van de bruikleenovereenkomst is uitgesloten. In dit geval is handhaving van de status quo of een gang naar de rechter de enige optie. Het is om die reden raadzaam langdurige bruikleenovereenkomsten met enige regelmaat te controleren en te actualiseren.

Ad 2.

- De bruikleengever kan weigeren het object terug te nemen. Hoewel de bruikleennemer altijd gehouden is de bruikleen terug te geven, rust er geen verplichting op de bruikleengever om de bruikleen terug te nemen. Dus als de bruikleennemer de bruikleen terug wil geven maar de bruikleengever wil het niet terug nemen, ontstaat er een patstelling. Mogelijkheden om hier uit te komen zijn:
- De bruikleengever schenkt het object aan de bruikleennemer. Deze is vervolgens vrij om het af te stoten.
- De bruikleennemer verzoekt de rechter om de bruikleengever te verplichten de bruikleen terug te nemen als deze niet bereid is afstand te doen van het eigendom.
- De bruikleennemer zoekt een andere bruikleennemer die de bruikleen over wil nemen.

Zie Burgerlijk Wetboek boek 7A art. 1777-1790.

Bijlage 5

Voorbeelden gunningscriteria bij herplaatsing in een ander museum

De begiftigde:

- is geregistreerd in het Nederlands Museumregister.
 - beheert inhoudelijk een vergelijkbare collectie.
 - exposeert stukken onder de juiste omstandigheden en beschikt over een goed depot
 - wordt niet in zijn bestaan bedreigd.
 - mag verworven stukken binnen X jaar niet zelf afstoten.
 - beheert een collectie met een vergelijkbare eigendomsstatus (bijvoorbeeld gemeentegemeente).
 - heeft zijn belangstelling voor het object duidelijk gemotiveerd en de argumenten om het object af te stoten zijn gespiegeld aan de motivering van het begunstigde museum.
 - is een belangrijke samenwerkingspartner.
 - is gehuisvest in dezelfde plaats, regio of provincie.
 - is bereid het object te restaureren.
 - is bereid het object te registreren en deze registratie ter beschikking te stellen.
 - is bereid tot betaling van een handlingfee.
 - is bereid tot het tekenen van een overdrachtsverklaring.
-
- Het af te stoten object vormt een goede aanvulling op de collectie van het begunstigde museum.
 - Objectclusters blijven bijeen.
 - Het transport en de eventuele verzekering van het object tijdens het transport zijn voor rekening van het begunstigde museum. Het transport vindt voorts binnen redelijke termijn plaats.

Bijlage 6

Herbestemming buiten museumsector

U kunt tot vervreemding buiten de museumsector overgaan als er geen museale belangstelling bestaat voor het geselecteerde object. Dat kan door middel van schenking, ruil en verkoop.

Schenking

Neem bij de beslissing om een object een niet-museale bestemming te geven de volgende aspecten in overweging:

- Het belang van het object
- De aandacht en zorg die het object zal krijgen na schenking
- De zichtbaarheid van het object

Suggesties:

- De maker van het voorwerp, of zijn erven, indien het gaat om werk waarop auteurs- of beeldrecht rust
- De oorspronkelijke schenker of zijn erven, wanneer het om een aan het museum geschonken voorwerp gaat
- Verzamelaarsverenigingen
- Onderwijsinstellingen
- Andere publieke instellingen
- Bezoekers van het museum (een praktijk die door musea met een technische of natuurhistorische collectie wel wordt gehanteerd)

Niet:

- Personeel van het museum of familie daarvan.

Verbind voorwaarden aan de schenking om de juiste omgang met het object te bevorderen.

Ruil

Op ruil zijn bepalingen betreffende koop van toepassing; elke partij wordt beschouwd als verkoper voor de prestatie die zij verschuldigd is, en als koper voor de prestatie die haar toekomt. Laat van tevoren de financiële waarde van het object taxeren door een onafhankelijke deskundige.

Verkoop

Er zijn twee vormen van verkoop. De onderhandse verkoop en de openbare verkoop via een veiling. Ga alleen in zee met een bonafide handelaar/veilinghouder.

1. Onderhandse verkoop

De onderhandse verkoop is minder transparant dan de openbare verkoop en daarom minder geschikt. Er kunnen echter redenen zijn om toch voor de onderhandse verkoop te kiezen, zoals:

- Investering in de relatie met de koper
- De handelaar beschikt over een netwerk
- Het museum kent een koper die bereid is de vraagprijs te betalen
- Efficiënt bij één of enkele objecten
- Minder tijdgebonden

2. Openbare verkoop

- Een openbare veilingverkoop heeft vanwege het transparante karakter de voorkeur.
- Verkoop de objecten via een veiling als:

Het museum streeft naar maximale transparantie:

- Het gaat om grotere hoeveelheden objecten
- De objecten binnen afzienbare termijn verkocht moeten worden

Maak met het veilinghuis contractuele afspraken over:

- Aanlevering van objectgegevens
- Taxatie
- Verkoperscommissie
- Marketing, publiciteit en catalogus, mailing
- Fotografie t.b.v. de catalogus
- Transport en verzekering
- Veilinglocatie
- Kijkdagen
- Samenstelling van kavels/lots
- Limieten
- Onverkochte objecten
- Opslag
- Uitkering van de opbrengst

Zie Burgerlijk Wetboek boek 7 art. 1-44.

Verkoop en volgrecht

Het volgrecht is het onvervreembare recht van de maker van een origineel kunstwerk te delen in de waardevermeerdering van zijn werk, door telkens bij latere verkoop van dat kunstwerk een percentage te ontvangen van de verkoopprijs. Het is een integrerend bestanddeel van de auteurswet.

Het volgrecht is verschuldigd als bij de verkoop van het werk – als koper, verkoper of als tussenpersoon – actoren uit de professionele kunsthandel betrokken zijn, zoals veilinghuizen, handelaren en galleries. Het volgrecht is niet van toepassing op de eerste verkoop van kunstwerken door (of namens) de maker.

Het is niet geheel duidelijk of het volgrecht op musea van toepassing is als het een hedendaags kunstwerk rechtstreeks verkoopt aan een belangstellende. Een museum kan namelijk niet aangemerkt worden als een professionele kunsthandelaar (er is geen winstoogmerk), maar valt ook niet onder de uitzondering die geldt voor natuurlijke personen. Verkoop derhalve een modern kunstwerk altijd via een professionele tussenpersoon: een handelaar of veilinghouder. In dit geval is volgrecht verschuldigd. Het veilinghuis moet zorgdragen voor de afdracht van de vergoeding.

Zie Auteurswet art. 43-43g.

Vernietiging

Het is raadzaam om een bezinningsperiode te hanteren tussen het moment van selectie en de daadwerkelijke vernietiging. Soms komt men in die periode tot andere inzichten op grond van informatie die opeens opduikt of de mening van externen. Zorg voor redelijke garanties dat objecten ook daadwerkelijk vernietigd zijn en niet via een omweg op de markt komen. Maak van tevoren (overzichts)foto's van de objecten.

Hedendaagse kunst

Gaat het museum over tot vernietiging van een kunstwerk dan heeft het, in geval van hedendaagse kunst, te maken met het persoonlijkheidsrecht van de kunstenaar op grond van het auteursrecht.

Neem contact op met de kunstenaar of zijn erven om toestemming te krijgen voor vernietiging zodat niet in strijd met zijn persoonlijkheidsrecht wordt gehandeld.

Inbreuk op het auteursrecht betekent doorgaans een onrechtmatige openbaarmaking of veelvoudiging, maar bij aantasting of verminking van een werk kan er ook sprake zijn van een inbreuk op het persoonlijkheidsrecht van de maker.

De maker heeft namelijk niet alleen een materieel belang bij de exploitatie van zijn werk, maar ook een ideëel, met zijn makerschap verbonden, belang: zijn persoonlijkheidsrecht. Dit betekent dat te allen tijde rekening gehouden dient te worden met het persoonlijkheidsrecht van de kunstenaar.

In geval van vernietiging van een object kan een kunstenaar zich niet beroepen op een inbreuk op zijn auteursrecht. In de jurisprudentie wordt aangenomen dat vernietiging niet valt onder aantasting in de zin van de Auteursrecht en dat het persoonlijkheidsrecht van de maker zich niet verzet tegen vernietiging van (een stoffelijk exemplaar van) een kunstwerk. Als het gaat om vernietiging van unieke exemplaren, dan wordt van de eigenaar verwacht dat hij slechts overgaat tot vernietiging indien daarvoor een gegronde reden bestaat. Bestaat er geen gegronde reden voor de vernietiging, dan zou dat misbruik van het eigendomsrecht opleveren jegens de maker. Bij vernietiging van een kunstwerk is overleg met de kunstenaar (of zijn erven) dus van groot belang.

Objecten met bijzondere bepalingen

Er zijn objecten die niet in het vrije particuliere circuit terecht mogen komen. Hier dient men rekening te houden met eventuele wettelijke bepalingen zoals Wapenwet, Flora- en fauna-beheer, of specifieke gedragsregels met betrekking tot menselijke resten, gewijde objecten, rituele objecten en dergelijke.

Afstotingsdocumentatie

Documenteer de afstotingsoperatie zorgvuldig en geef zoveel mogelijk openheid van zaken. Een goede documentatie vormt een verantwoording van het handelen en maakt reconstructie van het proces in de toekomst mogelijk. Maak afspraken over de plaats en de bewaartermijn van de afstotingsdocumentatie. In verband met het publieke karakter van collecties moet afstotingsdocumentatie toegankelijk zijn voor derden. Besteed ook in het jaarverslag aandacht aan de afstotingsoperatie.

Bijlage 7

Relevante documenten

Ethische Code voor Musea

http://www.museumvereniging.nl/Portals/0/Assets/Voor%20leden/EthischeCode_20112006.pdf

Erfgoedwet

http://cultureelerfgoed.nl/sites/default/files/downloads/dossiers/eerste_kamer.pdf

Op de museale weegschaal. Collectiewaardering in zes stappen

<http://cultureelerfgoed.nl/publicaties/op-de-museale-weegschaal-collectiewaardering-in-zes-stappen>

Museumnorm 2015

<https://www.museumregisternederland.nl/Portals/0/Downloads/Museumnorm2015.pdf>

Handleiding voor het schrijven van een collectieplan

https://www.museumregisternederland.nl/Portals/0/Downloads/Handleiding_Collectieplan.pdf

Spectrum

<http://cultureelerfgoed.nl/dossiers/spectrum>

VNG-richtlijn afstoting cultuurbezit

https://vng.nl/files/vng/publicaties/2014/20120106-vngrichtlijn-afstoting-cultuurbezit_0.pdf

Bulkafstoting in musea

<http://www.gelderserfgoed.nl/wat-doen-wij/webwinkel/bulkafstoting-in-musea>

Ethische Codecommissie, Advies inzake bulkafstoting

<http://www.museumvereniging.nl/Portals/0/4-VoorLeden/Bestanden/>

[Advies%20inzake%20Bulkafstoting.pdf](http://www.museumvereniging.nl/Portals/0/4-VoorLeden/Bestanden/Advies%20inzake%20Bulkafstoting.pdf)

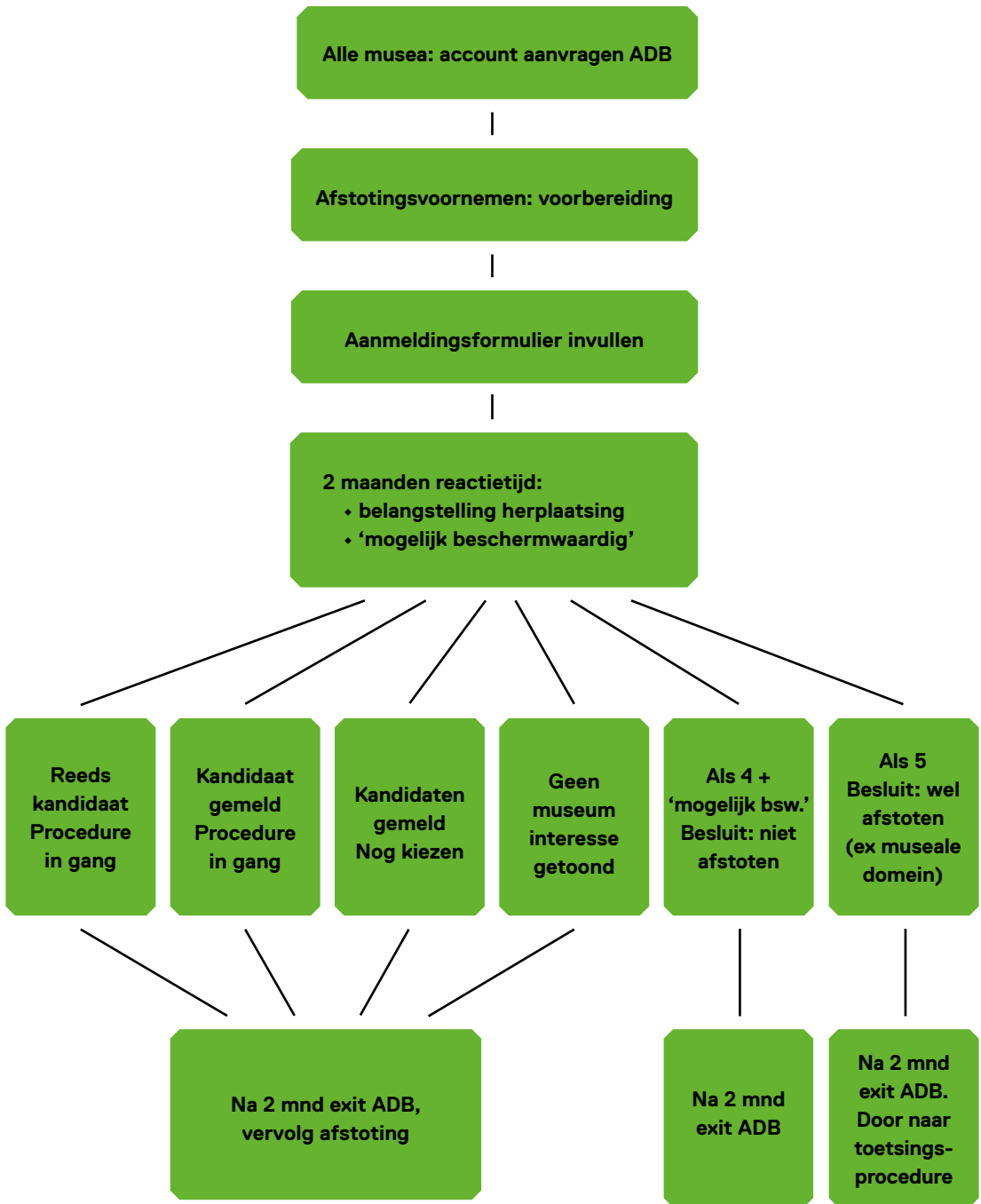
N.B. Bij het uitkomen van deze tekst was in bovenstaande documenten (met uitzondering van de Erfgoedwet) de nieuwe LAMO-procedure, waar relevant, nog niet verwerkt. Ook eventuele consequenties van de Erfgoedwet waren nog niet opgenomen. De verwachting is dat dit snel na het uitkomen van deze tekst zal gebeuren.

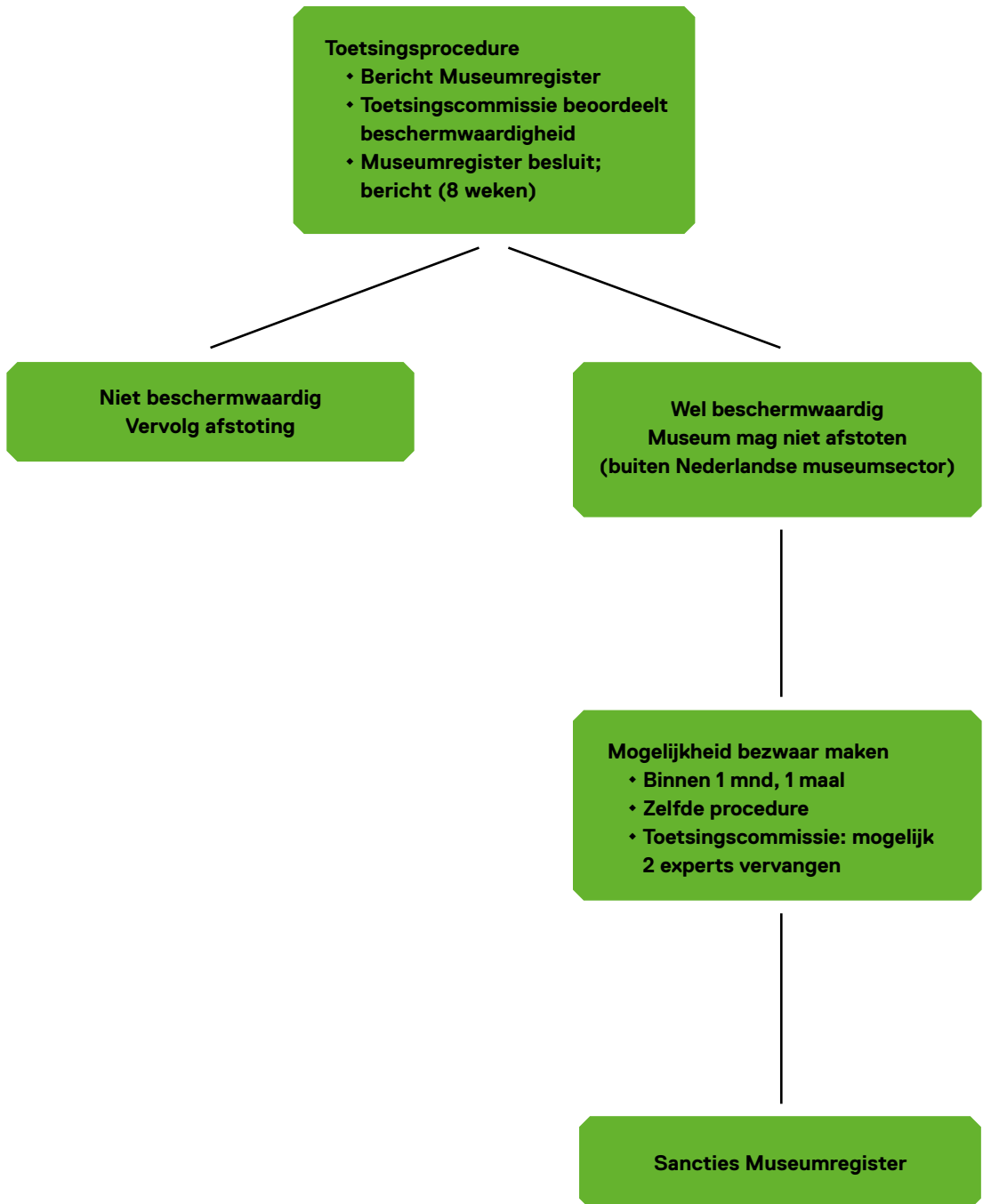
Bulkafstoting uit collectie Nationaal Militair Museum Soesterberg, kijkdagen voor musea in Mobilisatiecomplex Defensie te Lopik, september 2014.

‘De inrichting van een grotere afstotingsoperatie verdient een projectmatige aanpak.’

Stroomschema Afstotingsdatabase

Stroomschema toetsingsprocedure

Colofon

Uitgave

Museumvereniging

Samenstelling

Petra Timmer, TiMe Amsterdam

Coördinatie

Ester Fabriek, Museumvereniging

Eindredactie

Anne Versloot

Ontwerp en vormgeving

def. grafische vormgeving

Met dank aan:

Annemieke Hogervorst (sectie
Collecties Museumvereniging)

Lydia Jongmans (VNG)

Arjen Kok (RCE, stuurgroep
Erfgoedwet)

Hanna Leijen (sectie Collecties
Museumvereniging)

Tessa Luger (RCE)

Charlotte van Rappard

Joost Roelofsen (Ministerie OCW,
stuurgroep Erfgoedwet)

Carola Steenberg (sectie SIMIN
Museumvereniging)

Robert Verhoogt (Ministerie OCW,
stuurgroep Erfgoedwet)

Agnes Vugts (LCM, Museumregister)

Mariska de Wit

